

Ольга НІТЕНКО,
orcid.org/0000-0001-7349-4054
доктор педагогічних наук, доцент,
начальник відділу мовної підготовки
Національної академії прокуратури України
(Київ, Україна) nitenko@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА

У статті описуються особливості іншомовної підготовки юристів на трьох циклах вищої освіти в університетах Федеративної Республіки Німеччина. Здійснено огляд інформаційних технологій, які використовуються для інтенсифікації іншомовної підготовки студентів-юристів; подано назви та коротку характеристику новітніх англомовних магістерських і докторських програм із права у ФРН. Наведено перелік сертифікатів, які підтверджують рівень володіння мовою для навчання на певному циклі освіти.

Ключові слова: іншомовна підготовка, фахівці права, Федеративна Республіка Німеччина, інформаційно-комунікаційні технології.

Olha NITENKO,
orcid.org/0000-0001-7349-4054
Doctor of Pedagogic Sciences, Docent,
Head of the Department of Language Training
National Prosecution Academy of Ukraine
(Kyiv, Ukraine) nitenko@ukr.net

PECULIARITIES OF THE FOREIGN LANGUAGE TRAINING OF THE LAWYERS IN THE UNIVERSITIES OF THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY

The article describes the experience of using information and communication technologies in foreign language training of law specialists in all three cycles of higher education in the universities of the Federal Republic of Germany. There is carried out a review of the information technologies that are used as a means of intensifying foreign language training law students, including implementation of on-line tests, participation in Web conferences using the software Adobe Acrobat Connect, using podcasts for learning foreign languages, reading on-line versions of newspapers and magazines. There are given a title and short description of English-language master's and doctoral programs in law currently in use at leading German universities. There is given the list of certificates, which confirm the level of language proficiency for training in a certain cycle of education. The names and descriptions of the activities of the organizations involved in the training of top-level lawyers in the Federal Republic of Germany are described, and quantified figures for third cycle higher education graduates and their employment in other countries of the world are highlighted.

Key words: information and communication technologies, foreign language training, lawyers, Federal Republic of Germany, undergraduate, master's degree, postgraduate study.

Постановка проблеми. З огляду на євроінтеграційні прагнення України, досвід іншомовної підготовки в університетах Німеччини як європейської країни з давніми академічними традиціями та сучасними технологіями навчання становить значний інтерес для вітчизняної педагогічної науки. Високий рівень освіти, яку надають німецькі університети, підтверджується їх високими позиціями в міжнародних освітніх рейтингах “Times” [1], “QS” [2] та “Webometrics” [3]. Тому вивчення кращого досвіду німецьких вищих навчальних закладів, зокрема щодо іншомовної підготовки юристів, видається доцільним та актуальним.

Аналіз досліджень. Проблемам реформування вищої школи загалом і впровадження інновацій в іншомовну підготовку студентів закладів вищої освіти зокрема присвячені численні дослідження вітчизняних науковців. Так, питанням реформування вищої освіти в Україні та Болонському процесу значну увагу приділено в працях В. Г. Кременя, В. І. Лугового, М. Ф. Степка, С. А. Калашнікової, Ж. В. Таланової та ін. Концептуальні педагогічні положення про дистанційне навчання знаходимо в працях В. Ю. Бикова, Б. І. Шуневича й ін. Підвищення ефективності іншомовної підготовки у вищій школі за рахунок надання їй професійно орієнтованої спрямованості вивчається Г. В. Бара-

бановою, О. В. Бернацькою. Проблемами формування іншомовної професійної компетентності студентів немовних спеціальностей опікувалися Я. В. Булахова, І. М. Чемерис, О. І. Каменський, І. В. Секрет, Н. А. Сура, Н. О. Микитенко, О. В. Хоменко й ін. Однак питання щодо здійснення іншомовної підготовки юристів, зокрема, на всіх трьох циклах вищої освіти в Федеративній Республіці Німеччина не ставало предметом окремого дослідження.

Мета статті – дослідити досвід іншомовної підготовки фахівців права у Федеративній Республіці Німеччина.

Виклад основного матеріалу. Під час навчання в бакалавраті для студентів-юристів заняття з іноземної мови (як правило, англійської, однак часто це може бути будь-яка інша європейська мова) проходять зазвичай двічі на тиждень на I курсі. На II й III курсах іноземною мовою вже викладаються деякі навчальні дисципліни, особливо, якщо назва спеціальності містить слова на зразок «європейський», «міжнародний», «глобальний» або «глобалізація», пор.: «Міжнародне право», «Міжнародне та німецьке право», «Право ЄС», «Глобалізація та її правові наслідки» тощо (Studienangebote). Крім того, безпосередньому застосуванню отриманої іншомовної компетентності сприяє проходження студентами практики як на території Німеччини (в міжнародних юридичних організаціях і фірмах), так і за її кордонами.

Звичайно, викладання багатьох курсів англійською мовою відбувається також для іноземних студентів, які приїжджають на навчання до німецьких університетів. Перелік таких курсів можна знайти на університетських сайтах юридичних факультетів, де містяться всі вимоги до здобувачів. Там же зазвичай указано, які документи про підтвердження належного рівня володіння цією мовою необхідно подати (сертифікати, свідоцтва, дипломи тощо).

Одним із засобів інтенсифікації навчання англійської мови в Німеччині, як і в багатьох інших країнах, є використання всесвітньої інформаційної мережі Інтернет. Велика кількість Інтернет-сайтів, що з'явилися останнім часом, присвячена вивченню іноземних мов, найбільше – англійської. Це не тільки словники й граматичні правила, а й також ігри зі словами, кросворди, чайнворди, що активізують пізнавальну діяльність студентів. Різної складності on-line тести, від найпростіших до більш складних, пропонують широкий діапазон завдань. Найефективнішими видами навчальної діяльності з вико-

ристанням Інтернету для вивчення англійської мови німецькими студентами є такі: 1) читання on-line версій газет і журналів: “The Times”, “The Guardian”, “The Washington Post”, “The New York Times” тощо; 2) прослуховування радіопередач on-line відомих національних радіостанцій: BBC World Service News, The UK 1940s Radio Station, Cornucopia Broadcasting, BBC Radio 4 Extra, BBC 5 Live Sports Extra, BBC Radio 4 тощо; 3) обмін письмовими повідомленнями з іноземними адресатами. Оскільки типовою ситуацією є навчання в студентській групі представників різних національностей, то німецькі студенти мають можливість листуватися за допомогою електронної пошти з представниками цих національностей англійською мовою; 4) можливість оперативної публікації власної інформації, створення власних Інтернет-проектів (веб-сторінок) здебільшого англійською мовою; 5) участь у іншомовних текстових і голосових чатах, у телекомунікаційних міжнародних проектах, конкурсах; 6) участь у телеконференціях і відеоконференціях on-line. Так, наприклад, у Хайдельберзькому університеті постійно відбуваються веб-конференції за допомогою програмного забезпечення Adobe Acrobat Connect, яке дає змогу окремим студентам і невеликим групам спілкуватися і співпрацювати через простий у використанні онлайн-доступ (Webkonferenzen).

Як відомо, за Болонською системою значна частка навчального часу відводиться на самостійну роботу. Під час самостійної роботи над лексикою та граматику іноземної мови (мов) найбільшою популярністю в німецьких студентів-юристів користуються веб-сайти з подкастами для вивчення різних іноземних мов: англійської, французької, польської, китайської тощо. Кожен такий подкаст присвячений певній темі або історії. Як правило, для прослуховування подкастів студенти завантажують на свій смартфон одну з програм: Overcast, PodWrangler, Podcast Addict, DoublePod тощо.

Так, наприклад, для вивчення англійської мови німецькі студенти використовують такі подкасти: 1. listen-to-english.com; 2. china232.com; 3. bbc.co.uk/learningenglish; 4. <https://www.bbc.co.uk/programmes/b04dwbwz/episodes/downloads>; 5. bbc.co.uk/worldservice/learningenglish тощо.

Звичайно, зазначені види робіт не можуть замінити повноцінний курс іноземної мови, адже викладачі іноземних мов розглядають мультимедійні технології лише як засіб оптимізації та інтенсифікації процесу навчання й розуміють, що навчальні ситуації, в яких комп'ютеризовані

засоби та інновації успішно його замінюють, є обмеженими.

Що стосується *другого циклу* вищої освіти в Німеччині – магістратури, то він останніми роками характеризується вражаючим збільшенням англomовних магістерських програм. Наприклад, у 2017 р. Німецька служба академічних обмінів пропонувала по всіх німецьких університетах більше ніж 1000 таких програм (International). Як правило, в магістратурі німецькі здобувачі вищої освіти вже володіють достатнім рівнем знань іноземної мови (B1-B2), тому вони в змозі відвідувати іншомовні (найчастіше англomовні) навчальні курси з юриспруденції або навчатися на англomовних магістерських програмах із права. Те саме стосується й здобувачів вищої освіти, які прибули до Німеччини з інших країн: їхній рівень володіння мовою також дає їм змогу навчатися на англomовних програмах.

Доцільним видається більш детально розглянути досвід іншомовної підготовки фахівців права в магістратурі в найстарішому і найавторитетнішому в Німеччині Університеті Хайдельберга (Universität Heidelberg). Показово, що в структурі цього навчального закладу створено такий підрозділ, як мовний центр. У ньому працюють викладачі кількох іноземних і німецької мов. До завдань центру належить: 1) проведення мовних курсів (близько 10 мов) для іноземних і німецьких студентів протягом семестрів; 2) видача сертифікатів про рівень володіння німецькою мовою іноземним студентам і сертифікатів про рівень володіння англійською/французькою мовою німецьким студентам; 3) проведення літніх мовних курсів німецької мови для іноземних студентів; 4) надання консультацій як щодо мовного, так і щодо полікультурного спілкування взагалі; 5) проведення в університеті культурних заходів, присвячених культурі тієї чи іншої країни: концертів, вечорів, вікторин тощо.

Зокрема, студенти юридичного факультету Університету Хайдельберга завдяки існуванню мовного центру поряд із отриманням юридичної освіти мають можливість пройти *«професійно спрямовану іншомовну підготовку»* при цьому центрі. На сайті факультету подано перелік іноземних мов (це, зокрема, арабська, китайська, італійська, японська, польська, португальська, шведська, іспанська, чеська мови) та іншомовних навчальних курсів із права, на які можна зареєструватися он-лайн, а також необхідні умови для участі в цих курсах (Universität Heidelberg). Варто зазначити, що в Положенні про допуск до державного іспиту з права федеральної землі Баден-

Вюртемберг, у якій знаходиться Університет Хайдельберга, зазначено, що до першого державного іспиту допускаються особи, які регулярно брали участь в іншомовних юридичних заходах або спеціальному іншомовному курсі, оскільки саме в такий спосіб підтверджується їхня іншомовна компетентність.

На сайті юридичного факультету розміщено також актуальний перелік навчальних предметів, що викладаються іноземними мовами; навчальних заходів – лекцій, семінарів, ворк-шопів тощо, а також інформацію про наявність вільних місць у групах слухачів цих курсів.

Вільний університет Берліна є також відомим у Німеччині закладом вищої освіти й здійснює якісну підготовку юристів. Він пропонує іноземним здобувачам вищої освіти навчання в магістратурі за спеціальністю «Міжнародний і європейський бізнес, конкуренція й регульоване право» [8]. По завершенню магістерського курсу випускникам надається академічний ступінь «магістра бізнесу і права». Здобувачі такої інтегрованої спеціальності вже під час навчання залучаються до адвокатської практики й отримують можливість застосовувати свої теоретичні знання в галузях господарського, договірнього, енергетичного та комунікаційного права, удосконалюючи так свою професійну компетентність. Навчання, як правило, здійснюється англійською мовою, тому під час вступу до магістратури вимагається копія документа, який підтверджує високий рівень англomовних знань (найчастіше це результати тесту TOEFL) (Freie Universität Berlin).

Ще одна спеціальність, за якою можна навчатися в магістратурі Вільного університету Берліна, – це магістр права. Щорічно близько 25 дипломованих фахівців із права, які здобули юридичну освіту за кордоном, прибувають до університету для проходження річного навчання, щоб отримати академічний ступінь магістра права (Freie Universität Berlin). Необхідною умовою завершення магістерського курсу є написання підсумкової письмової роботи з дисципліни «Юридична англійська мова». Особи, які: а) відвідали менше ніж 85% занять із цієї дисципліни, б) запізнилися на екзамен, в) не мають при собі посвідчення особи з фотографією, не допускаються до письмового іспиту. Процедура проведення письмового екзамену досить жорстка. Для написання роботи група з 25 осіб ділиться на 5 підгруп. Списки підгруп із зазначенням аудиторій, у яких вони перебуватимуть під час екзамену, вивішуються на дошці оголошень незадовго до заходу. Із собою на іспит дозволяється брати лише

роздруковані матеріали, які були надані викладачем під час занять, а також двомовний (наприклад, німецько-англійський) словник. Одномовні, електронні словники та інші допоміжні засоби використовувати не дозволяється (Freie Universität Berlin).

Приватна *Школа юриспруденції в Гамбурзі* пропонує для отримання академічного ступеня «магістра права і бізнесу» інтегровану програму Йоахіма Херца (Vucerius Law School). Програма здійснюється разом із приватною Школою менеджменту Отто Байсхайма, що під Кобленцом. Навчання в магістратурі цієї приватної школи триває один рік і здійснюється виключно англійською мовою. Майбутні фахівці з права мають можливість здобувати освіту протягом семестру в 90 партнерських навчальних закладах у 30 країнах. При цьому в самій школі щороку з вересня по грудень вчаться іноземці з усього світу, більша частина яких уже має принаймні дворічний професійний досвід. До обов'язкових складників навчання належить вивчення іноземних мов [9].

Отже, у Німеччині спостерігається тенденція до створення та розвитку міжнародних магістерських програм, які є міждисциплінарними за змістом, інтегрують освітній і практичний складники, орієнтуються на інтернаціоналізаційні процеси в освітній і правовій сферах, забезпечують потужну іншомовну підготовку майбутніх фахівців, що гарантує їм конкурентоздатність не тільки на національному, а й на міжнародному ринку праці.

І, нарешті, варто розглянути німецький досвід іншомовної підготовки *на третьому, докторському, циклі* вищої освіти. У Німеччині щороку захищають дисертаційні дослідження близько 30 000 науковців, що набагато більше ніж у будь-якій іншій європейській країні (Wege zur Promotion). Із кожним роком усе більше молодих учених прибуває до ФРН для написання та захисту дисертацій *з інших країн*: з 1997 року число закордонних здобувачів академічних ступенів зросло більше ніж удвічі, оскільки, за Лісабонською конвенцією, диплом PhD, отриманий у Німеччині, визнається в 53 країнах світу (Wege zur Promotion). Крім того, ФРН уклала двосторонні угоди щодо визнання ступеня PhD, набутого в німецьких закладах вищої освіти й освітніх установах, ще з 15 країнами (Infos).

У Німеччині існує кілька шляхів отримати титул доктора, що залежить від спеціалізації, цілей дослідження й типу закладу вищої освіти. Що стосується особливостей німецького третього циклу освіти для підготовки *за юридичним напрямом*, то такі випускники по закінченню навчання

можуть отримувати як звання «доктор філософії» (PhD), наприклад, в університетах Гамбурга й Фрайбурга, Університеті ім. В. Гете у Франкфурті на Майні, так і суто німецькі звання: «доктор права» – Dr.iur. або «доктор обох прав» – Dr.iur. utr. – наприклад, в Університеті ім. Ю. Максимиліана у Вюрцбурзі, Університеті ім. В. Гете у Франкфурті на Майні. Існує також менш поширений академічний ступінь – «напівпочесний доктор права» – Dr. iur. h.c., який можна отримати, наприклад, у приватному Інституті правових наук у Гамбурзі.

Аналіз засвідчує, що, якщо здобувачі бажають отримати спеціалізації на зразок «Право й економіка» або «Право Європейського союзу», дворічний або трирічний курс в аспірантурі викладається *англійською мовою*, оскільки це, як правило, міжнародні програми (Wege zur Promotion). За такими спеціалізаціями можна навчатися, наприклад, в аспірантурі університетів Гамбурга та Франкфурта на Майні. Часто PhD-програми передбачають перебування німецьких докторантів протягом як мінімум одного семестру за кордоном, в університеті іншої країни, з яким укладена угода про співпрацю (Wege zur Promotion).

Якщо викладання здійснюється англійською мовою, у документі, який регламентує умови вступу до німецької аспірантури, – *«Порядок зарахування й навчання в аспірантурі»*, визначаються сертифікати або свідоцтва, які повинні засвідчити достатній рівень знань англійської мови здобувачів рівня PhD. Кожен заклад вищої освіти самостійно визначає свої вимоги. Найчастіше допускаються такі сертифікати: Cambridge Certificate in Advanced English, рівень A, B; Cambridge Certificate of Proficiency in English, рівень A, B, C; TOEFL (міжнародний, не інститутський тест), виконаний на комп'ютері (computerbased), що налічує не менше ніж 230 балів; TOEFL (міжнародний, не інститутський тест), виконаний в Інтернеті (internetbased), що налічує не менше ніж 90 балів; TOEFL (міжнародний, не інститутський тест) друкований (paper based), що налічує не менше ніж 500 балів. Сертифікати мають бути виданими не раніше за 3 роки до вступу до аспірантури (Universität Heidelberg).

Висновки. Отже, німецькі університети характеризуються високим рівнем іншомовної підготовки фахівців права. Тож описані підходи до іншомовної підготовки юристів у ФРН можна адаптувати до українських реалій. Зокрема, в бакалавраті й магістратурі це може бути викладання окремих юридичних дисциплін іноземною (найчастіше англійською) мовою, заняття зі

студентами по скайпу, виконання on-line тестів, участь у текстових і голосових чатах, олімпіадах; в аспірантурі – це участь у телекомунікаційних міжнародних проектах і написання наукової

роботи іноземною мовою. До подальших перспектив дослідження можна зарахувати вивчення досвіду іншомовної підготовки юристів інших розвинених європейських країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World University Rankings 2016–2017 [Online]. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2017/world-ranking#!/page/0/length/25/sort_by/rank/sort_order/asc/cols/stats.
2. QS World University Rankings 2018 [Online]. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2018>.
3. Ranking Web of Universities [Online]. URL: <http://www.webometrics.info/en>.
4. Studienangebote Rechtswissenschaft [Online]. URL: <https://www.daad.de/deutschland/studienangebote/studiengang/de/?a=result&q=Rechtswissenschaft°ree=&courselanguage=&locations=&admissionsemester=&sort=name&page=1>.
5. Webkonferenzen mit Adobe Connect auch ohne Flash [Online]. URL: <http://elearning.blog.uni-heidelberg.de/2018/02/08/webkonferenzen-mit-adobe-connect-auch-ohne-flash/>.
6. International Programmes in Germany [Online]. URL: <https://www.daad.de/deutschland/studienangebote/international-programmes/de/>.
7. Universität Heidelberg [Online]. URL: <http://www.uni-heidelberg.de/>.
8. Freie Universität Berlin [Online]. URL: <http://www.fu-berlin.de/>.
9. Bucerius Law School Hamburg [Online]. URL: <https://www.law-school.de/jurastudium/warum-bucerius/hamburg/>.
10. Infos für internationale Doktoranden [Online]. URL: <http://www.research-in-germany.org/de/karriere-in-der-forschung/infos-fuer-doktoranden.html>.
11. Wege zur Promotion [Online]. URL: <http://www.research-in-germany.org/de/karriere-in-der-forschung/infos-fuer-doktoranden/wege-zur-promotion.html>.